

”לא הנשיא שלי”: הכחשה, חרדה והתערערות מיתוס הסגוליות האמריקנית בעידן טראמפ

תקציר

המאמר מנתח את הסערה הציבורית שעוררה בארה”ב היבחרותו של דונלד טראמפ לנשיאות, ומנסה לענות על השאלות: מדוע חוו אמריקנים רבים כל כך את כניסתו של טראמפ לבית הלבן כהלם? ומה ניתן ללמוד מתגובותיהם על החברה האמריקנית? כדי לעשות זאת, המאמר בוחן הן את הדינמיקה הפוליטית בארה”ב ובעולם בשנים האחרונות, הן את התנהלותו הקונקרטי של טראמפ והן את האופן שבו התקבל בציבור האמריקני, ובעיקר בקרב מתנגדיו מן המחנה הדמוקרטי והליברלי. הוא טוען שלהתנגדות הקשה לטראמפ יש שני רבדים של סיבות. הרובד האחד הוא ישיר, מודע וגלוי, ונוגע לרתיעה מדמותו של טראמפ, המאופיינת בבורות, קפריזיות, חוסר אמינות ופופוליזם, ומתפיסת העולם שלו, המתבססת על גזענות, שוביניזם וניאו-ליברליזם. הרובד הסיבתי האחר, לעומת זאת, הוא סמוי ובמידה רבה לא מודע, וקשור למה שהצלחתו הפוליטית של טראמפ מספרת על החברה האמריקנית וההיסטוריה האמריקנית. בעוד ברמה הגלויה ההתנגדות אליו נובעת מכך שהתנהלותו מנוגדת למורשת ולערכים של ארה”ב, ברמה הסמויה והעמוקה יותר התנגדות זו נובעת מכך שהתנהלות זו חושפת חלקים גדולים ממורשת וערכים אלה במערומיהם, ללא ההסוואה של השפה וכללי ההתנהגות הנורמטיביים של הפוליטיקה המסורתית. התנהלותו הפרפורמטיבית הבוטה של טראמפ, נטען במאמר, פוגעת באפשרות של אמריקנים להמשיך להדחיק ולהכחיש פרקים אפלים בעבר ובהווה שלהם, ומערערת את יכולתם להמשיך להאמין במיתוס ”הסגוליות האמריקנית”, קרי לדמיין את ארה”ב כמדינה ייחודית ומוסרית שהוטלה עליה שליחות היסטורית להוביל את העולם ולהפכו למקום טוב יותר. מצב זה מעורר תגובות רבות המעידות על חרדה ועל חוויה הנתפסת כטראומטית בקרב קבוצה גדולה ומשמעותית בחברה האמריקנית.

א. מבוא

"דונלד טראמפ לא משקף את ארה"ב. כלומר, אם להיות כן לחלוטין [...], הוא בכל זאת משקף אותה קצת" (ג'ון אוליבר)¹

היבחרותו של דונלד טראמפ לנשיא ארה"ב לוותה בסערה ציבורית יוצאת דופן. מיד לאחר פרסום תוצאות הבחירות בנובמבר 2016 התכנסו באופן ספונטני ברחבי ארה"ב רבבות בני אדם בעצרות ובתהלוכות מחאה, ועם כניסתו של טראמפ לבית הלבן בינואר 2017 הוצפה ארה"ב בהפגנות ענק, שלוו בהפגנות דומות ברחבי העולם. בצעדת הנשים בווינגטון ב-22 בינואר השתתפו, על פי ההערכות, כחצי מיליון בני אדם, ומאות אלפים הפגינו גם בלוס אנג'לס, בניו יורק ובערים רבות נוספות. בחלק מן ההפגנות נרשמה אלימות ונעצרו עשרות רבות של מפגינים (ynet וסוכנויות הידיעות, 2016; נחמיאס, 2017; סוכנויות הידיעות, 2017). אלו הן תופעות חסרות תקדים בפוליטיקה האמריקנית, הידועה במעברי השלטון החלקים שלה, והן ביטוי לתגובה הקשה והקיצונית של חלקים גדולים בציבור האמריקני להיבחרו של טראמפ לנשיא. רבים דיברו על "הלם" ואחרים, כמו המשוררת מארי קאר, על "תסמונת פוסט-טראומטית" (Karr, 2016; Klein, 2017). "התגובה לבחירתו של טראמפ היא איפשהו בין [התגובה ל]אסון התאומים ל[תגובה ל]טבח בקולומביין", אמרה תושבת ברוקלין (מערכת המקום, 2016). בהפגנות בלטה הסיסמה "לא הנשיא שלי", וגם בתגובות רבות אחרות ניכרו דפוסים של הכחשה וחוסר יכולת לעכל את הרעיון של טראמפ כנשיא. "הוא אדם נורא, נורא, לא המנהיג של ארה"ב בה אני חיה. או של ארה"ב בה חשבתי שאני חיה", אמרה נינה, שחקנית ממנהטן, בתגובה אופיינית (רויטרס, גרדיאן ואי-פי, 2016).

מדוע אמריקנים רבים כל כך מתקשים לעכל את היותו של טראמפ נשיא ארה"ב? מדוע דמותו מעוררת אצלם חרדה כה רבה? ומה ניתן ללמוד מתגובותיהם על החברה האמריקנית? כדי לנסות לענות על שאלות אלה, שיעמדו בלב המאמר, יהיה צורך כמובן לעסוק בהתנהלותו של טראמפ עצמו, אולם מוקד העניין יהיה אופן ההתקבלות שלו - כמועמד לנשיאות ולאחר מכן כנשיא - בקרב מתנגדיו. מתנגדים אלה משתייכים ברובם למחנה המכונה

---

* אני מבקש להודות לאשתי חוי ויניצה ולד"ר רחל קואסטל על תובנות מקוריות ושיחות מרתקות שהעניקו השראה לכתיבת המאמר, ולפרופ' אסתר יוגב על הערות ביקורתיות חשובות לגרסה מוקדמת שלו, שאפשרו לי לשפרו.

¹ Oliver, 2018.

"ליברלי", אך יש בהם גם "מתונים" רבים ואף כאלה המגדירים עצמם כ"שמרנים" ואף רפובליקנים אדוקים, כגון בני משפחת בוש והמועמד לנשיאות ב-2012 מיט רומני. אף על פי שרק כרבע מתושבי ארה"ב מגדירים עצמם כליברלים, לקבוצה זו יש חשיבות החורגת ממספר חבריה בחברה האמריקנית, הן מכיוון שהיא הולכת וגדלה בעקביות בעשורים האחרונים והן משום שיש לה ייצוג יתר, מעבר לחלקה היחסי באוכלוסייה, בקרב צעירים ובקרב האליטה האקדמית והתקשורתית (Maranto, Redding and Hess, 2009; Saad, 2012; 2016).

לכאורה, ההתנגדות לטראמפ בקרב השמאל-מרכז האמריקני אינה מצריכה התעמקות. ההסברים לה מופיעים באופן גלוי בביקורות הקשות הרבות מספור המוטחות בנשיא: הוא גזען, מיזוגן, בור, פופוליסט, בעל נטיות פשיסטיות, קפריזי, חסר אחריות, מושחת, שקרן, ילדותי, מגלומן, משחית את השיח הציבורי, עושה דברו של פוטין. אולם טענתי המרכזית היא שלהתנגדות זו, המלווה בחרדה (כפי שאנסה להראות בהמשך המאמר), יש גם רובר סיבות שני, שהוא לא פעם סמוי, בלתי מדובר ולא לגמרי מודע, וקשור למה שהצלחתו הפוליטית של טראמפ חושפת לגבי החברה האמריקנית וההיסטוריה האמריקנית. להלן אנסה להראות שחשיפה זו שמחולל טראמפ, והנעשית במקרים רבים באופן לא מכוון, מערערת את הנרטיב הלאומי המרכזי שעיצבה ופיתחה האליטה האמריקנית. על פי נרטיב זה, שמוכר בשם "סגוליות אמריקנית" (American Exceptionalism), ארה"ב היא מדינה ייחודית בהיסטוריה המודרנית, בשל הערכים הפוליטיים והמוסריים המתקדמים שסביבם נבנתה ובשל ייעודה כמבשרת וכמפיצה של ערכים אלה, שהפך אותה ל"מנהיגת העולם החופשי". אמירותיו של טראמפ כמועמד לנשיאות וכנשיא, הפרפורמנס שגלום בהופעותיו הציבוריות, הצלחתו להיבחר לנשיאות, מדיניותו כנשיא והקונפליקטים שהוא מלבה בתוך ארה"ב - כל אלה מעלים על פני השטח תופעות חברתיות, מאפיינים מנטליים ואירועים היסטוריים שהודחקו או הוכחשו במשך שנים רבות על ידי אנשי הזרם המרכזי בפוליטיקה ובתרבות האמריקנית, על מנת שיוכלו להמשיך לדמיין את הקולקטיב האמריקני, ואת עצמם כחלק ממנו, כעם נבחר שנועד להוביל את האנושות אל עבר הקדמה. דמותה של ארה"ב כפי שהיא משתקפת מהמראה שמציב טראמפ אינה תואמת, בלשון המעטה, את הדמות שמשקף מיתוס הסגוליות האמריקנית.² חוסר האפשרות ליישב את תקופת טראמפ וה"שדים" שהיא מעוררת עם מיתוס זה גורם לתגובות הרגשיות הקשות שראינו לעיל,

---

² אני משתמש לאורך המאמר במילה מיתוס בשני מובניו של המונח: ראשית, כנרטיב עומק שמשקף את האופן שבו החברה מבינה את זהותה בעבר ובהווה; שנית, כנרטיב שקיים פער גדול בינו לבין המציאות ההיסטורית והאמפירית.

ובראשן חרדה. לחרדה זו, כפי שאטען בהמשך, יש ממדים טראומטיים הבאים לידי ביטוי בקושי הרב של סוכני האליטה להציג סיפור קוהרנטי ואמין בנוגע לעליית טראמפ לשלטון, שישתלב בתוך הפרדיגמה הנרטיבית האמריקניסטית המוכרת. ה"פתרון" הנרטיבי הנפוץ, שלפיו טראמפ הוא בגדר תאונה היסטורית שאינה מייצגת את החברה האמריקנית, אינו משכנע לאור הפופולריות הגואה של טראמפ בחלקים מסוימים בארה"ב והצלחתו להיבחר לנשיא. הפתרון הנרטיבי האחר, המאומץ רק על ידי מעטים, המגיעים לרוב מן המחנה הרדיקלי ולא מזה הליברלי, שלפיו טראמפ הוא נציג נאמן של זרמי עומק בהווה ובעבר של ארה"ב, מחייב נטישה של מיתוס הסגוליות האמריקני (או לפחות תיקון דרמטי שלו), שעליו מבוססת הזהות של אמריקנים כה רבים.

חשוב להדגיש כבר כעת שהפרספקטיבה שמתוכה מוצע הניתוח שיוצג להלן היא ספציפית מאוד, שכן המאמר עוסק בעיקר בהיבטים הפרפורמטיביים, הלשוניים והסמליים הקשורים בתופעת טראמפ וכמעט שלא במדיניות הפנים והחוץ שלו כשלעצמן. ההנחה העומדת בבסיס בחירה זו היא כי התגובות הקיצוניות שטראמפ מעורר - וכאמור, המוקד שנבחר למאמר הוא אופן ההתקבלות שלו בחברה האמריקנית - קשורות הרבה יותר לדמותו התקשורתית הציבורית שלו מאשר למדיניותו בפועל. זאת ועוד, הפרספקטיבה המוצעת היא גם בהכרח מוגבלת: טראמפ הוא דמות חדשה בפוליטיקה האמריקנית והעולמית, ומוקדם עוד לקבוע בוודאות, למשל, באיזו מידה הוא מבשר על תמורות מכוננות בפוליטיקה ובחברה ובאיזו מידה מדובר בעיקרו של דבר בקוריוז חד-פעמי. הדברים נכתבים מעט יותר משנה לאחר עלייתו לשלטון, ולכן הם בגדר נקודת מבט או קריאת כיוון ראשונית. קריאת הכיוון הזו היא גם מתודולוגית: אם יש משהו שהתופעה הטראומפסטית מלמדת אותנו לגבי הפוליטיקה העכשווית, הוא שכדי להבין אותה יש צורך לעשות שימוש לא רק במושגים ובכלים "קלאסיים" מתחומי מדע המדינה, ההיסטוריה הפוליטית והסוציולוגיה הפוליטית, אלא גם בכאלה הלקוחים מתחומי הפסיכואנליזה, תקשורת המונים והחשיבה הפוסטמודרנית. זאת הן בשל האופי האניגמטי והחמקמק של הפרסונה הציבורית של טראמפ, והן בשל הנטייה הכפייתית שלו לבצע מהלכים טרנסגרסיביים, המערערים כליל את כללי המשחק המקובלים. לתופעות ולדינמיקות אלה יש השלכות משמעותיות על המרחב הציבורי - לא רק האמריקני, אלא גם הגלובלי - בין היתר משום שהן מטלטלות את ההבחנות המקובלות בין זיכרון ושכחה, אמת ושקר, פנים וחוץ, תרבות גבוהה ותרבות נמוכה וכיו"ב. קשה לדמיין את עלייתה המטאורית של דמות פוליטית כמו זו של טראמפ בעידן הקודם לעידן המודרניות המאוחרת מוצף הדימויים, בעל

המכוונות הוויזואלית-פרפורמטיבית והמבוסס על דפוס היחסים הסינאופטיקוני (באומן, 2002; בודריאר, 2007).³

בחלקו הראשון של המאמר אציג בקצרה את ההקשר המרכזי שבתוכו יש להבין את התופעה הטראמפיסטית, והוא דמותה המשתנה של הפוליטיקה המערבית בפתח המאה העשרים ואחת. בחלקו השני אתאר את מיתוס הסגוליות האמריקנית ואת מרכזיותו בעיצוב הזהות הלאומית של תושבי ארה"ב. בחלקו השלישי אתייחס לאופיו הפרפורמטיבי והטרנסגרסיבי של טראמפ, שמקשה מאוד לקטלג אותו באופן ברור ושמיצר כלפיו תגובות קוטביות. בחלק הרביעי אטען שהשקרים הרבים המגיעים מכיוונו של טראמפ אינם מבטלים אמת עמוקה הטמונה בהאשמתו את התקשורת מן הזרם המרכזי בייצור "חדשות מזויפות". בחלקו האחרון והמסכם של המאמר אטען שה"מופע" של טראמפ, כפי שתואר בחלק הראשון ובעיקר בחלקים השלישי והרביעי, נושא עימו ממדים טראומטיים עבור החברה האמריקנית בכלל והמחנה הליברלי בפרט, בשל מה שהוא חושף על חברה זו ועל הפער בין מיתוס הסגוליות שעליו חברה זו נשענת לבין המציאות ההיסטורית והחברתית.

ב. הפוליטיקה בעידן טראמפ

הפוליטיקה בעידן טראמפ עוברת בהדרגה תהליכים דומים לאלה שהתרחשו בתרבות מוקדם יותר: יש בה העדפה של צורה על פני תוכן, מוקד פעילותה הוא התקשורת והיא מוכוונת ידוענים (Hall, Goldstein and Ingram, 2016). על פי חוקרי התרבות הנרי ג'ירו ודבאדיטיה בטקריה, אנו נכנסים לסדר עולמי ניאו-ליברלי מוקצן של "אנטי-פוליטיקה", המבוסס על פרפורמנס, שקרים, ספקטקל סנסציוני, היעלמות הזיכרון הציבורי, מחיקת כל אוריינטציה ביקורתית, סיפוק מייד, זעם מוחצן ושימוש בשפה ככלי לקידום אלימות ונקמה (Giroux and Bhattacharya, 2017). הפילוסוף סלבו ז'יז'ק מוסיף על כך את הקריסה של הכללים הלא כתובים לגבי המותר והאסור בחברה: אמירות שבעבר לא היה אפשר לדמיין שייאמרו בפומבי נורמלו במרחב הציבורי (Big Think, 2016). תהליכים גלובליים ופוסטמודרניים אלה הם סיבה מרכזית למשבר הדמוקרטיה במערב, שבמסגרתו מיליוני אזרחים חשים שהשיטה הפוליטית

³ בניגוד לדגם הפנאופטיקון שהגה ג'רמי בנתיאהם בסוף המאה השמונה-עשרה, שבו הסוהר היחיד יכול להביט על כל האסירים מבלי שאלה יראו אותו, בעידן הסינאופטיקון, על פי באומן, הרבים צופים במעטים או המקומיים צופים בגלובליים במסגרת תרבות של ידוענים.

"וושנינגטון", בפי טראמפ) והאליטות מתעלמות מצורכיהם. בהלך רוח כזה מתגברת גם מה שמכונה "הנטייה האוטוריטרית": חשש מה"אחר", ראיית העולם בשחור-לבן ונכונות לתמוך במנהיג חזק ולציית לו. ואכן, זהו המכנה המשותף המובהק ביותר של תומכי טראמפ - יותר מפרמטרים כמו רמת ההכנסה, רמת ההשכלה והשיוך ה"גזעי" (MacWilliams, 2016; Wolin, 2016). מכיון שהכמיהה היא לאישיות ולא לתוכן, תומכי טראמפ אינם מתקשים להכיל את הסתירות הפנימיות בדבריו, כפי שהדבר בא לידי ביטוי למשל בנאום ההשבעה שלו, שבו הכריז כי ארה"ב תחדל להיות השוטר העולמי ובו בזמן הבטיח להרוס את הטרור המוסלמי (Žižek, 2017b).

עם זאת, כמו בהקשרים אחרים גם בהקשר זה נראה שטראמפ מביא איתו בו בזמן דבר והיפוכו. שכן ייתכן שעידן טראמפ - כחלק מדיאלקטיקה פוסטמודרנית - אינו מסמן רק את ההתפרקות של התרבות הפוליטית הדמוקרטית שהייתה דומיננטית במחצית השנייה של המאה העשרים, אלא גם במובנים מסוימים את הניסיון לחזור אליה או אל דגם שלה המותאם לתנאי העידן הנוכחי. ראשית, חשוב לומר בהקשר זה שהפגיעה בתרבות הדמוקרטית במערב החלה הרבה לפני טראמפ. על פי ז'יז'ק, מי שמזוהה איתה במיוחד בפוליטיקה האמריקנית הוא דווקא רייגן, שאיתו הסתיים שלב ה"טרגדיה" והחל שלב ה"פארסה": "עם רייגן עלה על הבמה סוג אחר של נשיא, נשיא 'טפלון' שמפתה להגדיר כפוסט-אדיפלי: נשיא 'פוסטמודרני', שאפילו לא ציפו ממנו יותר לדבוק בתוכנית שהציג בזמן מערכת הבחירות, ולכן הפך בלתי חדיר לביקורת" (Žižek, 2009: 49–50). אף על פי שהגשים מדיניות ימנית במובהק, רייגן היה הדגם המכונן של מנהיגי המרכז של שנות האלפיים, שגם אם הם מחויבים לאידיאולוגיה מסוימת - בדרך כלל של מדיניות ניאו-ליברלית - הם נמנעים מהצהרות אידיאולוגיות מעוררות מחלוקת, וכך מצליחים לחמוק "מתחת לרדאר". האם טראמפ דווקא מחזיר את המודרניות לבמה, מעורר את המאבק הפוליטי הקלאסי בין תפיסות עולם? ז'יז'ק וחוקרת התרבות געמי קליין (Klein, 2017) טוענים שכן. הראשון הצהיר שתמך בטראמפ בבחירות כי רצה שהוא ייצור "כאוס סקנדליסטי" שיחלץ את השמאל מהקיפאון הקונספטואלי שנקלע אליו בעקבות ההתרכזות במאבקים אוטוריים הנוגעים לפוליטיקה של הזוהיות על חשבון הניסיון לתקן באופן עמוק את החברה והכלכלה (Channel 4 News, 2017b). על פי ההיגיון הזה, בחירתו של גזען שונא נשים כמו טראמפ לנשיא עשויה להעניק לנו "משקפי שמש חודרי אידיאולוגיה" שיבהירו "לאיזה מופע אימים הדמוקרטיה שלנו הפכה" (Esposito, 2017).

עם זאת, נראה שההבדלים בין טראמפ לבין קודמיו ניכרים הרבה יותר ברמה ההצהרתית, הדימוית והסגנונית מאשר ברמת המדיניות ותפיסת העולם הפוליטית. נראה כי מרבית המהלכים העיקריים שטראמפ ביצע עד כה בתחום מדיניות הפנים - קיצוץ המיסים, מינוי שופט שמרני לבית המשפט העליון, הניסיון לבטל ולהחליף את ביטוח הבריאות הציבורי שהנהיג אובמה, הניסיון למנוע את כניסתם של מהגרים ממרכז אמריקה ובמקביל להגביר את קצב גירושם של מהגרים חסרי מעמד - אינם חורגים מהמדיניות הרפובליקנית המסורתית או לפחות ממורשתו של הנשיא רייגן (Heuvel, 2017; Strassel, 2017). חשוב לציין בהקשר זה כי רייגן ביצע מהלכים משפיעים ומרחיקי לכת בהרבה מטראמפ (נכון לעת הזו): פגע קשות במעמדם של האיגודים המקצועיים, הוביל את פרויקט "מלחמת הכוכבים" המסוכן והיקר, והנהיג מדיניות כלכלית ניאוליברלית קיצונית שמוטטה את מדינת הרווחה ובישרה על עידן כלכלי חדש בעולם. אלא שבשל התנהלותו החביבה וה"כל-אמריקנית", מהלכים אלה לא הפריעו לו לזכות לפופולריות נאה בארה"ב לאורך רוב תקופת כהונתו (ואילו טראמפ זוכה עד כה לפופולריות ממוצעת של מתחת ל-40 אחוז, הנמוכה ביותר של נשיא אמריקני מאז התחילו למדוד משתנה זה בשנות השלושים של המאה הקודמת; Roper Center, 2018). טראמפ, לעומת זאת, לא מפסיק לספק אמירות פרובוקטיביות ויהירות, וככלל מדגיש באופן בוטה באמירותיו ובהופעתו הציבורית את מה ש"נשיאי טפלון" כמו רייגן, קלינטון ואובמה עמלו להסתיר. גם אם בטרם נבחר לנשיא היה אפשר למצוא אצל רייגן כמה קווי דמיון לטראמפ - הוא התפרסם בעולם הבידור, הכריז על עצמו כאוטוסיידר שאינו חלק מהממסד הושינגטוני הרקוב וספג קיתונות של בוז מהתקשורת ומהממסד הפוליטי על הבורות והפופוליזם שלו (Rich, 2016) - הרי לפחות מרגע שנבחר לנשיאות הוא הציג דמות שונה לגמרי, מאחדת ואופטימית, כזו שבניגוד לטראמפ "תפקדה בתוך הנורמות הפוליטיות של וושינגטון" (שם). ככזה, גם כאשר היו מחאות והפגנות נרחבות נגדו, כמו אלה נגד ההתחמשות האטומית ב-1983, הן כוונו למדיניות שלו ולא לפרסונה שלו. אם רייגן הביא לנשיאות את האיש הטוב של הוליווד הקלאסית (גיבור המערבון, המנצח כנגד כל הסיכויים), טראמפ הביא אליה את האיש הרע של טלוויזיית הטרש (המנחה הקפריזי של הריאליטי, המפטר את מי שאינו מוצא חן בעיניו), שמייצר אצל נמעניו שני סוגים עיקריים של רגשות - שנאה והערצה. בעוד הראשון שומר תמיד על שליטה עצמית

מוחלטת⁴ והורג רק כשאין ברירה, השני יורה (מטאפורית) לכל הכיוונים ואומר כל מה שעולה על דעתו.⁵

ההבדלים הרטוריים והפרפורמטיביים בין טראמפ לקודמיו באים לידי ביטוי מובהק גם במדיניות החוץ. אמנם נראה כי המדיניות עצמה אינה שונה באופן משמעותי מזו של נשיאים אחרים, ודאי רפובליקנים, בעשורים האחרונים (פסובסקי, 2018),⁶ אולם טראמפ מבשר את סוף עידן ה"דבר ברכות והחזק מקל גדול", כאמירתו המפורסמת של הנשיא תיאודור רוזוולט בתחילת המאה העשרים. שוב ושוב טראמפ משתמש באיומים גלויים ובביטויים רברבניים אל מול אויבות ארה"ב ומדינות אחרות שהתנהלותן אינה נושאת חן בעיניו: "אם הפלסטינים כבר לא מוכנים לדון בשלום, למה שנשלם להם את התשלומים המסיביים האלה בעתיד?" (לוי וסוכנויות הידיעות, 2018); קים ג'ונג און הוא "נמוך ושמן" (Trump, 2017b), והכפתור הגרעיני (של טראמפ) "הרבה יותר גדול וחזק משלך" (Trump, 2018); "משטרים דכאניים [כמו זה האיראני] אינם נמשכים לנצח" (Trump, 2017a). הוורבליזציה הפומבית הבוטה של המסרים שהיו עד כה סמויים וביהבריוסטיים בלבד מפוררת את ה"פאסון" האמריקני המאופק מול העולם ואת הדימוי של ארה"ב כמי שדואגת לשלום העולם כולו, וגורמת למדינה שרואה בעצמה את מנהיגת העולם החופשי להיראות כפי שהיא בפועל: בריגנית, אימפריאליסטית, אינטרסנטית, צינית - כלומר את מה ששורה ארוכה של נשיאים השתדלה להסוות ולא לתת לו ביטוי על פני השטח.⁷ במילים של ז'יז'ק (בהקשר לנאום ההשבעה של טראמפ): "מה שאנו מקבלים הוא התערבות גלובלית צבאית המתבצעת באופן ישיר לטובת האינטרסים האמריקניים, ללא מסכת זכויות האדם והדמוקרטיה" (Zizek, 2017b).

⁴ אחד הסיפורים המפורסמים לגבי רייגן הוא שכשהובהל לבית החולים בעודו פצוע לאחר ניסיון ההתנקשות בו ב-1981, הוא התעקש להיכנס אליו בהליכה בכוחות עצמו, ללא כל עזרה, אל מול מצלמות הטלוויזיה. מיד לאחר שנכנס התמוטט והושכב במיטה.

⁵ מעניין להזכיר בהקשר זה שלמרות הניגוד הסגנוני ביניהם, ואולי בגללו, טראמפ בחר לאמץ סיסמת בחירות כמעט זהה לזו של רייגן מ-1979 ("Make America Great Again") של טראמפ לעומת "Let's Make America Great Again" של רייגן. זה לא הפריע לו, אגב, לטעון שהוא ממציא הסיסמה (Margolin, 2016).

⁶ עם זאת, לאור אירועים שהתרחשו לאחר סיום כתיבת המאמר, ובראשם מפגש הפסגה עם קים ג'ונג און וביטול ההסכם עם איראן, אי-אפשר לפסול על הסף את האפשרות שטראמפ בכל זאת מאמץ בהדרגה גישה חדשה, הכוללת התרחקות מהברית עם מדינות מערב אירופה לטובת קידום אינטרסים אחרים.

⁷ טראמפ הצליח לפגוע ב"פאסון" האמריקני גם כאשר הורה לפנטגון, לאחר שצפה במצעד צבאי בפריז ביום הבסטיליה, לתכנן בארה"ב מצעד "כמו זה בצרפת" (Smith, 2018). גם זוהי "הפרה" של עקרון הסגוליות האמריקנית, שעל פיו ארה"ב אמורה להוות דגם מקורי שאותו ישאפו לחקות ולא מדינה המחקה מדינות אחרות.

מדיניות החוץ של טראמפ במזרח התיכון מדגימה היטב את האופן שבו טראמפ חושף את המודחק האמריקאי. לכאורה הוא מפר את הגישה המאוזנת המסורתית של ארה"ב לטובת תמיכה מובהקת באינטרסים הישראליים על חשבון האינטרסים הפלסטיניים, כפי שהדבר בא לידי ביטוי, למשל, בהחלטה להכיר בירושלים כבירת ישראל, בהעברת השגרירות אליה ובהצהרה שההתנחלויות אינן המכשול העיקרי להשגת שלום. כך סבורים גם ישראל וגם הפלסטינים, ואף הליברלים האמריקניים. אך ניתוח מפוכח יותר עשוי להצביע על האפשרות שטראמפ פשוט מתנער ממה שאפשר לכנות נשף המסכות האמריקני של העשורים האחרונים במזרח התיכון. כמו בכל נשף כזה, אפשר לזהות בהקשר זה שתי רמות של התנהלות: ברמה המוצהרת והתקשורתית, ארה"ב עשתה מאמצים קבועים לקדם משא ומתן לשלום וגינתה בקביעות את הרחבת ההתנחלויות; ברמה הפרקטית, לעומת זאת, היא הגישה לישראל באופן עקבי סיוע כלכלי וביטחוני עצום, נמנעה מלעצור את הגידול הדרמטי בהיקף ההתנחלויות מאז שנות השמונים (וגם לא התנתה את התמיכה הכספית והביטחונית בעצירתן), והטילה וטו על כל מהלך נגד ישראל במוסדות האו"ם (חוץ מבמקרה אחד, סמלי בלבד, בסיום כהונת אובמה). יש הטוענים שגם הסכם אוסלו, לכאורה הביטוי האולטימטיבי לרצון של ארה"ב לקדם שלום צודק בין שני הצדדים, הוא הסכם לא סימטרי באופן קיצוני, המותיר את השליטה הביטחונית והכלכלית המהותית בשטח שבין הים לירדן בידי ישראל, והמאפשר לה להמשיך את הכיבוש של השטחים שמעבר לקו הירוק בדרכים אחרות, מתוחכמות, זולות וסמויות יותר (Chomsky, 1996; Bauck and Omer, 2017). במילים אחרות, גם במקרה זה טראמפ מחציץ את מה שהיה אמור להיות סמוי ומודחק, ופוגע ביכולת להמשיך ולדמיין את ארה"ב כהוגנת ושוחרת שלום.

גם סוגיית השימוש בעינויים מאירת עיניים בהקשר זה. בתקופת אובמה נכנס לשימוש המושג המכובס "שיטת חקירה מוגברת" (enhanced interrogation technique), וכאשר כנשיא הוא בכל זאת נאלץ להתייחס לנושא, בעקבות דו"ח שהתפרסם בנושא העינויים, אמר כמי שכפאו שד: "לאחר 11 בספטמבר, עשינו כמה דברים שגויים [...] עיינו כמה חבר'ה" (בזמן עבר, כמובן) (RT, 2014). טראמפ, לעומת זאת, הצהיר בחזרה במהלך אחד העימותים בין המועמדים הרפובליקנים: "הייתי מחזיר את שיטת ההטבעה [הוטרבוארדינג] והייתי מחזיר דברים הרבה יותר גרועים משיטת ההטבעה" (React Fun, 2016).

האליטה האמריקנית הליברלית, החרדה כל כך לגבולות השפה במרחב הציבורי, הגיבה להתבטאויותיו של טראמפ - לא פעם הרבה יותר מאשר לתכנים הפוליטיים שהציג או למדיניותו - בזעזוע. הדיווח על ציטויו, כתבה העיתונאית

מאשה גסן, פירושו "להשתתף בהידרדרות המתמשכת של המרחב הציבורי" (Gessen, 2018). ההיסטוריונית ז'יל לפור כתבה: "טראמפ מסיים תקופה של אידיאליזם אמריקני, של אצילות ברמת הרטוריקה, גם אם לא תמיד ברמת המעשים, שאפיינה את רוב הנשיאים האמריקנים במאה העשרים ובמאה העשרים ואחת" (Lepore, 2016). נראה שגם ריצ'רד דרבין, הסנאטור שנכח בישיבה שבה טראמפ כינה מדינות בעולם "חור תחת", הזדעזע פחות מתוכן הדברים מאשר מסגנונם: "איני יכול להאמין שבהיסטוריה של הבית הלבן בחדר הסגלגל הזה, איזשהו נשיא אמר אי פעם את המילים ששמעתי באופן אישי את הנשיא אומר אתמול" (מצוטט אצל Kendi, 2018).

אבל גם אם לעיתים נדמה כי הזעזוע במחנה הליברלי נגרם בעיקרו מהפרות של כללי שיח ולא משינוי דרמטי בקווי המדיניות, נראה שבאמצעות הפרת כללי התקינות הפוליטית החזיר טראמפ לפוליטיקה את ה"בעד" וה"נגד", את תשוקת המאבק בין מחנות אידיאולוגיים. חשוב לומר שהוא הצליח לגרום לכך גם משום שבניגוד לרוב הפוליטיקאים, הוא אינו נראה כמו שכפול של תבנית מוכרת. אם בעולם הפוסטמודרני נעלמה האפשרות להיות מקורי, כטענתו של חוקר התרבות פרדריק ג'יימסון (2009), טראמפ מביא עימו ללא ספק ניחוחות מודרניסטיים. זאת ועוד, אם בעשורים האחרונים נראה היה שנבואתם של דניאל בל ואחרים על "קץ האידיאולוגיה" במערב (Bell, 1960; Lyotard, 1979; Fukuyama, 1992) קורמת עור וגידים, הצלחתם בשנים האחרונות - עוד לפני זכייתו של טראמפ בבחירות לנשיאות - של תנועות ומנהיגי שמאל פרוגרסיביים במערב (כמו סיריזה היוונית, ברני סנדרס, ג'רמי קורבין וז'אן-לוק מלנשון), מצד אחד, ושל תנועות ומנהיגי ימין פופוליסטיים ולאומניים (כמו השחר הזהוב ביוון, מפלגת החירות באוסטריה, מפלגת אלטרנטיבה לגרמניה, פוטיין, ברלוסקוני, מארין לה פן וויקטור אורבן), מצד אחר, והיחלשות הפופולריות של מנהיגי "מרכז" רבים באותם מקומות, מבשרות על כיוון חדש. קליין טוענת שהסרת "הכישוף של הניאו-ליברליזם" בעקבות התוצאות העגומות שהביא להן גורמת ל"ארגון מחדש של הספקטרום האידיאולוגי", לריבוי הפגנות ומחאות ולעלייה גדולה בהצטרפות לתנועות פוליטיות (Klein, 2017). אולם לפחות בארה"ב של טראמפ, המעורבות המחודשת של אזרחים בפוליטיקה - כך ארצה לטעון - אינה קשורה רק לשחיקה המתמשכת של האמונה בניאו-ליברליזם, אלא גם, ואולי במיוחד, להתערעות מיתוס הסגוליות האמריקנית ולאפקט הטראומטי שהתערעות זו יוצרת.

ג. סגוליות אמריקנית

"הסגוליות האמריקנית" היא מיתוס מכונן בחברה האמריקנית. במרכז עומדת הטענה שארה"ב ממלאת בעולם מאז היווסדה (ואף עוד לפני כן, עם הקמת המושבות הראשונות) תפקיד ייחודי, כמשמרת ומקדמת של ערכים מודרניים ומוסריים נעלים. לא תמיד יש הסכמה מלאה על השאלה מהם אותם ערכים ומהי ההיררכיה ביניהם, וכמובן חלו בהקשר זה שינויים מסוימים לאורך השנים בהתאם לרוח התקופה. אבל ככלל, אלו הם הערכים המרכזיים והבולטים שביניהם: חירות פוליטית, חירות כלכלית, ציות לשלטון החוק, חופש הביטוי, ייצוג הוגן, אינדיבידואליזם, שוויון הזדמנויות, דמוקרטיה, זכויות אדם, איונים ובלמים חוקתיים, קידום השלום ושלטון עצמי. הייחודיות של ארה"ב, על פי המיתוס הזה, נובעת לא רק מהעקביות שבה היא שומרת על ערכים אלה אלא גם מכמה מרכיבים נוספים, המשלימים זה את זה. הראשון הוא שבניגוד למדינות אחרות, יש לה ייעוד בעולם ובהיסטוריה - החוקר המשפיע הארי מורגנטאו כינה זאת ב-1960 "תכלית טרנסצנדנטית" (transcendent purpose; מצוטט אצל Chomsky, 2016) - והוא להיות חיל חלוץ המוביל את האנושות למקום טוב יותר. המרכיב השני, הבולט במיוחד בחזון הפרוטסטנטי של הלאומיות האמריקנית, הוא שארה"ב היא בגדר עם נבחר ואף נעלה, המגשים תוכנית אלוהית שהוטלה עליו (אריאלי, 1992). המרכיבים הללו - האוניברסלי, ה"שליחותי" וה"ישועתי" (אריאלי, 2003: 330) - נוטים לא פעם להתמוזג, כפי שיכול להעיד למשל הציטוט שלהלן ממאמרם של סגן הנשיא לשעבר דיק צ'ייני ובתו, הפוליטיקאית לייז צ'ייני: "[...] אנו האומה הסגולית. אמריקה הבטיחה חירות, ביטחון ושלום לחלק גדול יותר מהאנושות יותר מכל אומה אחרת בהיסטוריה. אין אומה כמונו. אף פעם לא הייתה" (Cheney and Cheney, 2015). אפשר עוד לציין שאחד המקורות החשובים של המיתוס הוא האמונה שבניגוד ללאומיות האירופית, שהיא ביסודה אתנית-היסטורית וככזו נגועה במורשת מלאת פגמים וקלקולים, הלאומיות האמריקנית, בשל היות ארה"ב חברת מהגרים מודרנית חדשה, מבוססת בעיקרה על מכנה משותף פונקציונלי-אזרחי, שבמרכזו הערכים של חירות ושוויון (נווה, 2003).

תפיסת "הסגוליות האמריקנית" כתכונה אמריקנית אינהרנטית באה לידי ביטוי ברטוריקה של נשיאים אמריקנים רבים במאה העשרים, כפי שהסביר ההיסטוריון והפוליטיקאי מייקל איגנטייף:

לרוחבו של הספקטרום הפוליטי מאז 1945, נשיאים אמריקנים ביטאו חזון משיחי מוצק של התפקיד האמריקני בקידום זכויות בעולם. למסורת תרבותית משיחית זו יש היסטוריה ארוכה, החל מהחזון של המושבה במפרץ מסצ'וסטס

כ"הקריה על הגבעה" בדרשות של הפוריטני ג'ון וינת'רופ, דרך הרטוריקה של הייעוד הגלוי שליוותה את ההתפשטות מערבה במאה התשע-עשרה, והחזון הווילסוניאני של העוצמה האמריקנית כיוצרת עולם בטוח לדמוקרטיה לאחר מלחמת העולם הראשונה, וכלה במסע הצלב של רוזולט למען "ארבע החירויות" במלחמת העולם השנייה (מצוטט אצל Hughes, 2015: 533).

חשוב לציין שנשיאים אמריקנים לא רק ביטאו חזון זה לאורך השנים, אלא גם נתפסו כמי שמייצגים אותו, או אמורים לייצג אותו, בהתנהלותם ובאישיותם. הנשיאות היא ענף הממשל בעל המשמעות הסמלית העמוקה ביותר בארה"ב, והנשיא נתפס בעיני אזרחיה כמי שמגלם אותה כמעט לבדו (Greenstein, 2009). זו אינה רק תפיסה תרבותית גרידא; חשוב לזכור שבמבנה הפוליטי האמריקני, בידי הנשיא מופקדות סמכויות רחבות במיוחד בהשוואה למנהיגים של מדינות דמוקרטיות אחרות במערב. הוא משמש הן כראש הרשות המבצעת שיש לו זכות וטו על החלטות הקונגרס והן כמפקד העליון של הכוחות המזוינים. לפיכך הציפייה מהמגיעים לכס הנשיאות בארה"ב, כפי שהדבר משתקף למשל בסדרות טלוויזיה מצליחות שעסקו בבית הלבן, הייתה ונותרה להיות מנהיגים בעלי עוצמה, נחישות ואינטליגנציה, אך לא פחות מכך - להיות אנשים בעלי יושרה, הדרת כבוד, מוסר ורגישות לחיי אדם, המייחסים חשיבות רבה להמשכיות ההיסטורית של מוסד הנשיאות (Phalen, Kim and Osellame, 2012).⁸ נשיא ארה"ב הוא תפקיד שלמחזיקים בו מיוחסות תכונות מיתולוגיות, וככזה הוא "סמל תרבותי ארכיטיפי" בחברה האמריקנית (שם, 547). אמנם בעקבות מהפכת התקשורת נתפסו נשיאים בעשורים האחרונים פחות כגיבורים ויותר כידוענים (Roper, 2004), אך מערך תכונות ערכיות חיוביות ויוצאות דופן נותר מאפיין מצופה של נשיא אמריקני גם בעידן הטלוויזיה והאינטרנט.

בספרות המחקר ניטש ויכוח לא רק לגבי השאלה באיזו מידה "החזון המשיחי" שהדגישו הנשיאים האמריקנים אכן בא לידי ביטוי, אם בכלל, בחברה האמריקנית ובמדיניות החוץ של ארה"ב במעשים ולא רק בהצהרות, אלא גם לגבי הטענה כי מדובר במסורת היסטורית שהחלה כבר עם הקמת המושבות הראשונות במאה השבע-עשרה. חוקר היחסים הבינלאומיים דייוויד יוז, למשל,

⁸ יש לציין, עם זאת, שנראה שדימוי זה החל להישחק בתרבות הפופולרית עוד לפני עליית טראמפ, כפי שמעידות קומדיית המצבים המצליחה *Veep*, שמשודרת החל מ-2012, וסדרת הדרמה **בית הקלפים**, שעלתה לאוויר שנה אחריה. הדמויות הראשיות בשתייהן הופכות לנשיאים במהלך הסדרה ומאופיינות בתכונות שליליות רבות, ביניהן ציניות, חוסר יושרה ונקמנות.

טען לאחרונה שהגנאלוגיה הלאומית של האמונה בסגוליות נבנתה במידה רבה באופן מלאכותי בדיעבד לאחר מלחמת העולם השנייה, עם הפיכתה של ארה"ב למעצמה המובילה ופרוץ המלחמה הקרה. מאותו רגע היסטורי ביסוס מיתוס "הסגוליות האמריקנית" היה נחוץ לדעתו על מנת להצדיק את ההפרות החוזרות ונשנות של החוק הבינלאומי בידי ארה"ב - בווייטנאם, בצ'ילה, בניקרגואה, בעיראק, בגואנטנמו ועוד - וליישב הפרות אלה עם הדימוי של ארה"ב כמדינה מוסרית וכ"מנהיגת העולם החופשי" (Hughes, 2015). אך גם ללא קשר למועד לידתו, נראה שמיתוס זה אפשר לאמריקנים להתייחס להפעלת האלימות האמריקנית בעולם כאל הכרח בל יגונה, או כאל תוצאה של טעות בשיקול הדעת, פזיזות, מוטיבציית יתר או מודיעין שגוי (Chomsky, 2016), או במילים אחרות - כאל סטיות נקודתיות מהחזון שאינן משנות באופן מהותי את היותו מרכז הכובד של המדיניות האמריקנית.

יש עוד לציין שמיתוס הסגוליות האמריקנית לא אומץ במהלך השנים, ודאי לא במלואו, מחוץ לגבולות ארה"ב. סקרים בינלאומיים שנערכו בשנים האחרונות הראו שארה"ב, לצד היותה יעד מועדף להגירה, נתפסת ברחבי העולם כמדינה המהווה "את הסכנה הגדולה ביותר לשלום העולם כיום" (BBC News, 2013;) (Manevich and Chwe, 2017). אולם, וזו הנקודה שחשוב להדגיש, הסתכלות ביקורתית זו אינה מחלחלת לציבוריות האמריקנית ואינה משנה את האופן שבו חושבים מרבית אזרחי ארה"ב על זהותם הלאומית. סקר מ-2010 הראה שלא פחות משמונים אחוזים מאזרחי ארה"ב מאמינים ש"לארה"ב יש אופי ייחודי בשל ההיסטוריה והחוקה שלה, המבדילות אותה מאומות אחרות [והופכות אותה] לנפלאה ביותר בעולם" (מצוטט אצל Hughes, 2015: 529). הרוב העצום הזה מעיד שאין מדובר כאן באמונה התלויה בהשתייכות פוליטית, והיא מאחדת רפובליקנים ודמוקרטים. מתברר שגם אם מיתוס ה"סגוליות" אינו מדויק, בלשון המעטה, מבחינה היסטורית-אמפירית, הוא ממשיך להיות כוח חברתי ופוליטי רב עוצמה המעצב את ההווה האמריקני.

אין בכך כדי לומר, כמובן, שבחברה האמריקנית לא נשמעים קולות, לעיתים חריפים, המבקרים את התנהלותה של ארה"ב בעולם כמו גם בבית פנימה. ביקורת כזו הגיעה וממשיכה להגיע באופן טבעי מהקצוות הרדיקליים, אבל אפשר בהחלט למצוא ממנה גם בזרם המרכזי. למשל, הן שמרנים והן ליברלים ביקרו לקראת סיום המאה הקודמת את "דלדולה של הרוח האמריקנית" ואת "התפרקותה של אמריקה", אם לבחור בכותרות של שניים מהספרים המשפיעים ביותר. אלא שהביקורת שלהם התבססה לרוב על הטענה שהמרכיבים שהפכו את ארה"ב לסיפור הצלחה - וכל צד פוליטי הגדיר באופן

מעט שונה מרכיבים אלה - נזנחו, ושכדי לשקמם יש לחזור למימוש ערכיה המקוריים (נווה, 1999-2000). במילים אחרות, דווקא האכזבה שביטאו השמרנים והליברלים מהתנהלות החברה והמדינה הדגישה שלדעתם ארה"ב הייתה בעבר וצריכה להמשיך להיות בעתיד מדינה ייחודית הממלאת שליחות ערכית בעולם.

בהקשר זה כדאי להוסיף ולציין שאפילו מבקריו של מיתוס הסגוליות נוטים לא פעם לאמץ חלקים נרחבים ממנו. כך, למשל, היסטוריון (ועיתונאי) כמו גודפרי הודג'סון, ששם ספרו, **מיתוס הסגוליות האמריקנית**, מדבר בעד עצמו, מסוגל לטעון בו שהערכים העומדים בלב האידיאל ה"סגולי" (ריבונות העם, שלטון החוק, הציות לחוקה, שמירה על זכויות) הצילו את ארה"ב מקטסטרופות שפקדו מדינות אחרות, ושעצם האמונה ביעוד הנעלה האמריקני הפך את המאמינים ל"נבונים ולראויים יותר" (Hodgson, 2008: xvi).

העמידות המרשימה של מיתוס הסגוליות האמריקנית, ותהליך הטבעות (נטורליזציה) שהוא עבר ברבות השנים, יכולים להסביר במידה רבה, כך ארצה לטעון, את ההלם שרבים מאזרחי ארה"ב חווים לנוכח עלייתו לשלטון של טראמפ. זהו הלם הניכר מאוד בקרב ליברלים וקבוצות אחרות התומכות במפלגה הדמוקרטית, כמובן, אבל אפשר למצוא לו פה ושם סימנים, גם אם מוסווים לעיתים, גם בקרב המחנה השמרני-רפובליקני. הוא נובע, ברמה הגלויה והראשונית, מחוסר היכולת לגשר בין דמותו של טראמפ לבין מיתוס הסגוליות. כך, למשל, כותב הרופא והחוקר האמריקני אטול גוואנדה:

עד כמה תלויים ערכינו הבסיסיים - ערכים כגון הגינות, תבונה וחמלה - באדם שבחרנו לנשיא? ייתכן שפחות ממה שאנו חושבים. אין ספק, המדינה הצביעה למנהיג שחי על פי הקוד המנוגד [...] אבל עושה רושם שהבוחרים לא דחו ערכים אלה. הם דחו את האליטות, מתוך פחד וזעם שכאשר היה מדובר בהם, ערכים אלה ננטשו (Gawande, 2016).

גוואנדה "פותר" את בעיית הפער בין הנשיא לתכונת הסגוליות האמריקנית באמצעות סימונו כיוצא דופן שאינו מבטא את דעת הרוב. זהו פתרון נרטיבי קל ומנחם יחסית, שנועד לשמור על הסגוליות האמריקנית מפני ה"זיהום" הטראמפי. אלא שדומה שהוא אינו משכנע ונועד בעיקר לכסות על הסיבה העמוקה יותר להלם, ובעיקר לחרדה, הכרוכים בעלייתו של טראמפ: העובדה שהתנהלותו - בצירוף עם הפופולריות שלו - חושפת, לאו דווקא באופן מכוון וכפי שאראה בהמשך, את השקריות של מיתוס הסגוליות ומאלצת את האמריקנים לחשוב

עליו מחדש, אם לא לנטוש אותו כליל לטובת נרטיב שונה בתכלית על ההיסטוריה ועל הזהות האמריקנית.

לבסוף, מעניין עוד לציין בהקשר זה שמסע הבחירות של טראמפ התבסס במידה רבה, כפי שמעידה הסיסמה שליוותה אותו ("החזירו את אמריקה לגדולתה"), על הטענה - שעל פי כל הסימנים הייתה משכנעת בעיני המוני מצביעים - שהסגוליות האמריקנית נפגעה בעשורים האחרונים בשל השחיתות הממסדית של "וושנינגטון", ושהוא זה שיוכל להחזיר אותה לגדולתה (Mcmillan, 2017). כלומר בעוד האליטה הליברלית מזהירה מטרמפ כיוון שהוא הורס לדעתה את הזהות הייחודית של ארה"ב, תומכי טראמפ רואים באותה אליטה את מי שהרסה זהות זו ובטרמפ את מי שישקם אותה. במילים אחרות, שני הצדדים נאחזים במיתוס הסגוליות האמריקנית, ויש בכך משום עדות נוספת לעוצמתו האדירה בחברה האמריקנית של ימינו.

ד. טראמפ כמסמן לא יציב וכפרפורמר

כיצד פוגע טראמפ באתוס הסגוליות האמריקני? ראשית, טראמפ כפרסונה ציבורית הוא מסמן לא יציב שלא תמיד ברור מהו המסומן שלו. פרסונה זו היא בעלת מאפיינים היברידיים, ולכן אי-אפשר לגבש לגביה נרטיב מסודר וברור. טראמפ הוא רפובליקני עם עבר דמוקרטי; פוליטיקאי עם עבר של כוכב ריאליטי; נשיא ובריון; טייקון ואינפנטיל; מנהיג היטלריאני (Giroux and Bhattacharya, 2017) ומוקיון חלול; כוכב פיננסי ויורש כושל שהפסיד את רוב ההון של אביו; מגן של ניא-נאצים (ומוגן על ידיהם) ואביה של גיורת יהודייה המעריץ את ישראל ונתניהו. כפי שכתבה העיתונאית מורין דאוד, "הנשיא הוא אידיוט-מחונן" (idiot-savant) (Dowd, 2018). אך שילוב הניגודים החשוב ביותר לענייננו באישיותו נוגע לציר של חשיפת האמת: טראמפ הוא אדם העסוק תדיר בהסתרת חטאים ופשעים (של עצמו ושל מקורביו) הדולפים לזירה הציבורית, אך במקביל הוא גם מי שחושף סודות חברתיים שהזירה הציבורית גוזרת על עצמה להימנע מלומר אותם בפומבי.

אי-היציבות שכרוכה בדימוי שלו באה לידי ביטוי גם בתגובות הקיצוניות, הרגשיות בעיקר, שהוא מעורר בציבור. אלו הן תגובות קוטביות של הערצה ותיעוב, לעיתים בו זמנית אצל אותו אדם, כפי שמעיד הציטוט של דאוד לעיל. אפיון זה נכון במידה מסוימת אפילו לגבי היחס אליו במפלגה הדמוקרטית עצמה. רבים במפלגה רואים בו את "הזאב הרע והמפחיד", אולם ננסי פלוסי,

מנהיגת המיעוט הדמוקרטי בבית הנבחרים, מתארת אותו כעוד נשיא רפובליקני, אחד מני רבים, בתוך דינמיקת חילופי השלטון הקבועה בין שתי המפלגות (Žižek, 2017b). כדאי לציין כי שתי העמדות כרוכות בהכחשת המציאות: הראשונה מניחה שקיים ניתוק מוחלט בין טראמפ לתרבות האמריקנית וערכיה; והשנייה מתעלמת מהשינויים הדרמטיים שחוללה נסיקתו הפוליטית בכללי המשחק הפוליטיים והציבוריים.

אי-היציבות של טראמפ כדמות ציבורית קשורה להיותו פרפורמר. ההופעה שלו מדגישה ויזואליות, גופניות ומשחקיות הרבה יותר מאשר היבטים קוגניטיביים (גורביץ' וערב, 2016b). המשמעות הגלומה בהתבטאויות הציבוריות שלו חורגת תמיד מהמסר התוכני גרידא, וככזו היא פתוחה לא פעם לפרשנויות מתחרות. במקרים רבים הפרפורמנס נראה חשוב יותר מהתוכן הן עבורו והן עבור נמעניו; המסמן חשוב מהמסומן, ולא פעם נראה שהוא נעדר מרכז כובד או מהות שאפשר להתייחס אליה. ככזה, טראמפ הוא סוכן מרכזי בתוך "היפר מציאות" המבוססת על הצפה של דימויים אקלקטיים ומשתנים על פי הצורך או על פי המקרה (בודריאר, 2007), וכעת כובשת לא רק את התרבות אלא גם את הפוליטיקה. בהקשר זה חשוב להוסיף שלפחות חלק מההצלחה של טראמפ נובע מהיותו בידור קומי, מופע מרתק לצפייה (Hall, Goldstein and Ingram, 2016), ומתחושת הספונטניות התמידית שהוא משדר, כמי ש"חי את הרגע" (Singer, 2016).

לעיתים נדמה שטראמפ הוא "מסמן ריק", ושמאחורי הפרסונה שלו לא עומד דבר חוץ מאינסטינקטים ומניפולציות. ברוח זו אפיין אותו הסופר פיליפ רות' כ"זיוף גדול, הסיכום המרושע של מגרעותיו, הנטול כל סממן פרט לאידיאולוגיה החלולה של מגלומן" (McGrath, 2018). עם זאת, נראה כי התכונה הבולטת ביותר של דמותו הציבורית אינה ריקנות כי אם טרנסגרסיביות, הן בסגנון והן בתוכן. טראמפ מטשטש באופן דרמטי את ההפרדה החשובה כל כך בתרבות האמריקנית בין המרחב הציבורי למרחב הפרטי, ובין מה שלגיטימי לומר ולעשות בכל אחד מהם. ככזה הוא לעולם בלתי צפוי בהתנהגותו ולא מאפשר "לבייט" אותו, קרי להכניס אותו לתוך המסגרת השיחית והפוליטית המסורתית בארה"ב. מי שקיוו שטראמפ הפרוע של תקופת מערכת הבחירות יתמתן עם הגיעו לכס הנשיאות ויהפוך לממלכתי בהתנהלותו נוטים בינתיים להתבדות. מצב זה כשלעצמו מייצר חרדה בקרב האליטה, ולא רק בצד הדמוקרטי.

טראמפ מפר שוב ושוב את הציפיות השיחיות של החברה האמריקנית, באופן המאיים להסיר את מעטה ההסוואה הרטורי של סביבתו. במושגיו של

הסוציולוג פייר בורדייה, השיח הציבורי האמריקני הוא "תוצר של עבודת אופמיזציה" מאומצת, שעיצבה לו צורה (בשונה מתוכן) המאפשרת לו "להכחיש" את מה שהוא אומר ו"להעמיד פנים שאינו אומר זאת" (בורדייה, 2005: 135-136). זהו שיח ש"מפעיל אלימות סמלית" (שם), שהאפקט המרכזי שלה הוא איסור החשיפה של המנגנון שעל פיו הוא פועל. אלא שטראמפ עושה בדיוק את זה, ובכך פוגע בעוצמה ובכוח ההרתעה של השיח. הפרות כללי השיח מצידו באות לידי ביטוי לא רק בתכנים הבוטים שהוא בוחר להציג אלא גם בסגנון הדיבור הייחודי שלו, בקוצר הרוח שהוא משדר, באוצר המילים המוגבל שלו, בחזרה על מילים מסוימות שוב ושוב ובקטלוג הילדותי של אנשים ותופעות ל"טובים" ו"רעים". נראה שטראמפ אינו מייחס כמעט חשיבות להקשר, לבמה ולסגנון שבהם מוצגים הדברים - מבחינתו כל הזדמנות מתאימה להעלות כמעט כל נושא בכמעט כל דרך, כפי שמעידים ציוציו בטוויטר וכפי שהעיד, למשל, נאוומו התוקפני והפוליטי במובהק בפני חניכי תנועת הצופים האמריקנית (סוכנויות הידיעות, 2017א). בכך הוא קורא תיגר, במושגים פרוידיאניים, על ההפרדה התרבותית הקריטית בין דרישות המוסר המחמירות של האני העליון (הסופר אגו), שביטוין המובהק בהקשר האמריקני הוא העמידה בכללי התקינות הפוליטית, לבין הדחפים הקמאיים של הסתמי (האיד). כך היה, למשל, כאשר טען במהלך העימות התקשורתית עם העיתונאית מייגן קלי ש"דם ניגר מכל מיני מקומות בגופה" (בן חורין, 2015); כאשר הצהיר שהמקסיקנים "מביאים עימם סמים. הם מביאים עימם פשע. הם אנסים" (Time Staff, 2015); וכאשר חיקה באופן לעגני את כתב הניו יורק טיימס סרג' קובאלסקי הסובל מנכות (CNN, 2015).

טראמפ מתפקד כמייצג וכדובר של מה שחוקרת התרבות ז'וליה קריסטבה (2005) כינתה "בזות". מקורה של הבזות הוא בנו אבל אנחנו נגעלים ממנה, מרחיקים אותה ככל האפשר מעצמנו ומסמנים אותה כניגוד של האני, משום שהיא נתפסת כמזוהמת וטמאה וכמי שמפרה גבולות וכללים בעולם. הדוגמה המובהקת לכך אצל קריסטבה היא הפרשות הגוף, ובהשאלה - מרכיבים "מלוכלכים" בזהות שלנו שאנו מתכחשים אליהם. הבזות של החברה האמריקנית, שטראמפ מזוהה איתה, היא הגזענות, האלימות, הסקסיזם, החמדנות, הריאלפוליטיק נעדר המוסר וכל שאר הנטיות והתכונות שמיתוס הסגוליות האמריקנית רואה בהן את היפוכו של האמריקניזם. כפי שראינו, הפתרון הנרטיבי הרווח לניגוד המהדהד בין טראמפ לבין מיתוס הסגוליות הוא הטענה שטראמפ הוא "בלתי אמריקני" (unamerican) ושאינו מייצג בשום דרך את ארה"ב. זה מה שמשמע, למשל, במידה כזו או אחרת מהטרונגיה הפופולרית

על כך שטראמפ נבחר אף על פי שקיבל פחות קולות, ומהטענה החוזרת שהצליח להיבחר בזכות מניפולציות הסייבר של רוסיה בתקופה שקדמה לבחירות. אולם מרגע שטראמפ נבחר לנשיא בידי עשרות מיליוני אמריקנים, הפתרון הזה נראה מאוד לא סביר. "אין די", כותבת נעמי קליין (Klein, 2017), "בלאתגר אותו [את טראמפ] כאינדיבידואל, דוחה ובור באופן זועק ככל שיהיה. עלינו להתעמת עם הזרמים העמוקים שתגמלו אותו והיללו אותו עד שהפך לאיש הכי חזק בעולם". טראמפ מכריח את אזרחי ארה"ב, כולל הליברלים מביניהם, להיפרד מ"ההונאה העצמית שגזענות וחוסר סובלנות מקורם באחר" (קואסטל, 2018: 73). הם נדרשים מעתה "להתעמת עם הטראמפ הפנימי שלנו" (Klein, 2017), ולכן הופעתו מעוררת בקרב רבים מהם חרדה וזעם.

ה. חדשות מזויפות וזיכרון היסטורי

מרגע שהפך טראמפ לנשיא הנבחר של "מנהיגת העולם החופשי" נפגעה אם כן באופן משמעותי האפשרות להונאה העצמית האמריקנית המבוססת על מיתוס הסגוליות ובאופן רחב יותר על נרטיב הקדמה, שלפיו פניה של ארה"ב (ושל המערב בכלל) מופנים לתיקון עוולות העבר ולבנייתיה של חברה רב-תרבותית סובלנית ומוסרית. על רקע זה רצוי לחשוב מחדש על טענתו של טראמפ כי העיתונות הממוסדת רוויה ב"חדשות מזויפות". לרוב, התגובה של האליטה הליברלית בהקשר זה היא שמדובר בהיפוך יוצרות ציני, שכן טראמפ עצמו נתמך במהלך תקופת הבחירות ולאחריה בידי אתרים המתמחים בפרסום חדשות מומצאות, וכמובן - שבאופן אישי הוא משקר ללא הפסקה. שתי הטענות נכונות, כמובן. אלא שספק רב אם יש בהן כדי להפריך את טענתו הנגדית של טראמפ בנוגע לכזבים שהתקשורת מן הזרם המרכזי מפרסמת, גם אם לא מדובר בכזבים מהסוג הישיר והפשוט שאליו הוא מכוון.

טראמפ משקר, כאמור, שוב ושוב, אבל הוא עושה זאת בדרך כלל באופנים שמאפיינים ילדים קטנים המשקרים להוריהם או למוריהם: הוא מכחיש עובדות ברורות מאליהן או ממציא עובדות "אלטרנטיביות" על מנת לקבל מחמאות שאינן מגיעות לו, או לחלופין כדי להגן על עצמו לאחר שתפסו אותו בביצוע מעשה רע. במובן זה הוא אותנטי ו"אמיתי". כפי שטוען העיתונאי מארק סינגר, "כאשר טראמפ משקר [...] זה אף פעם לא מרגיש מתוכנן מראש. השקר הוא רפלקס [אצלן]" (Singer, 2016). לכן גם יש משהו נלעג ב"מבחני האמת" התכופים שעושים כלי תקשורת לאמירותיו, בתיאורים החוזרים ונשנים של

"המתקפה של טראמפ נגד האמת" (Greenspan, 2016; Cillizza, 2017) ובהצהרות המלודרמטיות על כך שטראמפ מביא ל"קץ האמת" (Cohen, 2016) ול"קץ העובדות" (Taibbi, 2017).

לעומת זאת, האליטות, הממסד והתקשורת של הזרם המרכזי משקרים באופן בעייתי, עמוק ומתוחכם הרבה יותר מטראמפ, כי הם טווים שקר עצמי מתמשך המבוסס על אשליית הסגוליות האמריקנית ויוצר תודעה ציבורית כוזבת שאינה מאפשרת התמודדות ראויה עם המציאות. הנה כמה דוגמאות מייצגות: דאוד כתבה כי "זוהי תקופה קשה מאוד למדינה, כיוון שרבים מהמוסדות שהעניקו לארה"ב את זהותה כמדינה חכמה, אמיצה, נדיבה והוגנת - הנשיאות, הקונגרס, הספורט, האמונה, הוליווד, העסקים הגדולים - נראים כעת [בעידן נשיאותו של טראמפ] מושחתים ולא מוסריים" (Dowd, 2018). הסופר והעיתונאי אדם גופניק טען שעלייתו של טראמפ קשורה ל"שיטה אלקטורלית גרועה" ולא למשבר לאומי, ועמד על כך ש"תוצאות פוליטיות הן לעיתים קרובות יותר קונטינגנטיות מאשר נטועות בסיבות עמוקות, הרבה יותר קשורות לתאונה ולאישיות מאשר לזרמי היסטוריה בלתי ניתנים להתנגדות" (Gopnik, 2018). ואילו הכדורסלן לברון ג'יימס אמר לאחרונה: "זו ארץ יפהפייה ואסור לנו לתת לאדם אחד לקבוע כמה יפים וכמה חזקים אנחנו" (ynet, 2017). אבל מי משקף יותר את המציאות בארה"ב ואת ההיסטוריה שלה - "המדינה ההוגנת" של דאוד וה"ארץ היפהפייה" של ג'יימס או האמירות וההתנהלות של טראמפ? כפי שכתבה קליין, "בהרבה מובנים טראמפ אינו שבר, אלא נקודת השיא הלוגית של הרבה סיפורים מסוכנים שהתרבות האמריקנית מספרת זמן רב ושל השיטה הניאו-ליברלית" (Klein, 2017). וזו בדיוק האמת שמתנגדים רבים של טראמפ אינם מסוגלים לעכל כי היא מבטלת את התוקף של הנרטיב הפטריטי שהאמינו בו עד עלייתו לשלטון. הם אינם מוכנים לקבל את הרעיון שטראמפ הוא "ריאקציה, אפקט, לא סיבה", ושלכן "להילחם רק בטראמפ זה מה שרופאים מכנים הבראה סימפטומטית" (Channel 4 News, 2017b).

האמת הבסיסית הטמונה בביקורת החרפה של טראמפ על נקודת המבט השקרית והאשלייתית של האליטה הליברלית באה לידי ביטוי בביקורת שלו על ניסיונה לחסל, פשוטו כמשמעו, עקבות בעייתיים בהיסטוריה האמריקנית. "עצוב לראות שההיסטוריה והתרבות של המדינה הנהדרת הזו נמחקות עם הסרת הפסלים והמונומנטים היפים שלנו" (Trump, 2017c), אמר בנוגע להחלטה של מוסדות שונים להסיר פסלים, דגלים וסמלים המזוהים עם הקונפדרציה הדרומית בשל האידיאולוגיה הגזענית המזוהה איתה. "השבוע זהו רוברט א' לי ובשבוע אחר סטנוול ג'קסון. האם ג'ורג' וושינגטון הוא הבא בתור? אתם צריכים לשאול

את עצמכם, היכן זה נעצר? [...] וושינגטון היה בעל עבדים. האם אנו עומדים להפיל פסלים של ג'ורג' וושינגטון? [...] אתם משנים את ההיסטוריה, אתם משנים את התרבות" (Žižek, 2017a). יש הרבה אירוניה בכך שטראמפ "השקרן" נלחם למען שימור ההיסטוריה, בעוד הליברלים מתנגדי הצנזורה נאבקים כדי להשכיח אותה. האירוניה מתגברת עוד יותר כאשר טראמפ הוא שמואשם בהרס ההיסטוריה. כך, ההיסטוריון ג'וני קוב כתב ש"אם מטרת ההיסטוריה היא לספק הבנה מחכימה של הדפוסים שמאפיינים את ההווה, או אז ממשל זה הוא לא רק סתם א-היסטורי, הוא אנטי-היסטורי - גרסת 'לקום אתמול בבוקר' של הסוגיות הלאומיות" (Cobb, 2018). ואילו גופניק (Gopnik, 2018) טען ש"ההיסטוריה האמריקנית שונתה כבר על ידי מעשיהם [של הטראמפיסטים] - מוסדות רוקנו מתוכן, רציפיות היסטוריות נהרסו, מסורות של הוגנות הותקפו - באופנים שיהיה קשה לשקם". בניגוד להם, ההיסטוריון איברם קנדי (Kendi, 2018) מראה עד כמה טראמפ הגזען מייצג את ההיסטוריה באופן מהימן. לצורך כך הוא מזכיר, בין היתר, ששמונה נשיאים החזיקו בעבדים, שלינקולן קרא לשחררם לעזוב את ארה"ב, שתיאודור רוזוולט תמך בדרוויניזם חברתי, שווילסון תמך בסרגרציה והילל את הסרט הגזעני **הולדת אומה**, ושלינדון ג'ונסון השתמש במילה "כושון" (nigger) באופן קבוע. דוגמאות אלה ממחישות עד כמה מדובר כאן על מורשת שאינה רק רפובליקנית, "ימנית" או "דרומית", אלא גם דמוקרטית, "צפונית" ו"פרוגרסיבית".

בהקשר זה ראוי להוסיף כי על פי פרויד וממשיכיו, מי שמדחיק עובדות קשות משקיע מאמץ רב על מנת להותיר תכנים אלה בתוך הלא מודע, אבל בזמן גם נושא משאלה לא מודעת לחזרתו של המודחק בשל הפוטנציאל המרפא של מהלך זה (לפלאגש ופונטאליס, 2011: 240, 335). תובנה זו יכולה להסביר אולי מדוע התקשורת של הזרם המרכזי מפגינה עוינות רבה כלפי טראמפ אבל נראית כמי שבו בזמן גם מאוהבת בו - כמובן לא רק משום שטענותיו נושאות גרעין של אמת אלא גם, ואולי בעיקר, משום שהוא פצצת רייטינג (Danner, 2016; Giroux and Bhattacharya, 2017). היא יכולה גם לסייע להבין את הקבלה המקוטבת של טראמפ בציבוריות האמריקנית, את ה"אידיוט" שהוא גם "מחונן", כפי שראינו לעיל.

אם חלק מהחרדה הציבורית שטראמפ יוצר קשור לעובדה שכנשיא הוא מייצג עמדות חשוכות, אין ספק שחלק לא פחות חשוב ממנה נוצר בזכות האמיתות הסמויות שהוא חושף על החברה האמריקנית ועל עברה. כך במתקפותיו הקבועות על קשרי ההון-שלטון המושחתים המאפיינים את הממסד הושינגטוני הרקוב בכלל ואת בני הזוג קלינטון בפרט. כך בטענתו כי "הילרי

קלינטון נשואה לאדם הפוגעני ביותר כלפי נשים בהיסטוריה של הפוליטיקה. הילרי היא זו שאפשרה זאת, והיא תקפה לאחר מעשה את הנשים שביל קלינטון פגע בהן" (Healy and Haberman, 2016). ההשוואה שהוא עורך בין סמל האלגנטיות של הנשיאות האמריקנית לבינו כופה בחינה מחדש של העבר הנשיאותי כולו.

באמירות אחרות האמת ההיסטורית מבצבצת בניגוד לכוונותיו של טראמפ, או לפחות מבלי שתכנן זאת. כזו, למשל, הייתה ההצדקה שנתן למדיניות ההגירה הקשוחה שהוא מקדם: "החובה שלי, והחובה של כל נציג הנבחר לבית זה [הקונגרס], היא להגן על אמריקנים, לשמור על ביטחונם, משפחותיהם וקהילותיהם, ועל זכותם לחלום האמריקני, כי גם האמריקנים הם 'חולמים'" (BBC News, 2018). בעוד טראמפ ניסה להדגיש את מחויבותו לאזרחי ארה"ב ואת הצורך לגרש בשל כך את המהגרים שלא הסדירו את מעמדם, בפועל הוא למעשה הזכיר שגם אזרחי ארה"ב ה"חוקיים" מוצאם במשפחות של מהגרים, שגם הם הגיעו לעולם החדש - חלקם כנרדפים על רקע דתי - והתחילו את דרכם מאפס, מתוך תקווה להגשים את החלום האמריקני. בכך הציג לראווה עד כמה ההבדלה בין מהגרים חוקיים לבלתי חוקיים, ובין חלומות חוקיים לחלומות בלתי חוקיים, היא שרירותית.

מעניינת במיוחד הייתה התייחסותו של טראמפ בריאיון לביל אוריילי לביקורת על כך שהוא משתף פעולה עם פוטין "על אף היותו רוצח" (כדברי אוריילי). "יש הרבה רוצחים", השיב לאוריילי. "אתה חושב שהמדינה שלנו כזו תמימה?" (מל, 2017). אמירה כזו, שקשה להתכחש אליה מבחינה היסטורית-עובדתית, מערערת את מיתוס הסגוליות, שמבוסס על כך שארה"ב נעלה מבחינה מוסרית על פני שאר העולם, וודאי על פני רוסיה הזכורה לרע מעידן המלחמה הקרה. אך היסוד החתרני של אמירה זו עמוק עוד יותר, שכן היא בעלת פוטנציאל להעלות באוב, גם אם לא לכך התכוון טראמפ, פרקים רצחניים של ההיסטוריה האמריקנית, וכאלה לא חסרים, כמובן: העבדות, הג'ונסייד שבוצע בילידים האמריקנים (האינדיאנים), מעשי הלינץ' הרבים נגד שחורים, מלחמת וייטנאם והסיוע לדיקטטורים להפיל משטרים דמוקרטיים ברחבי העולם במחצית השנייה של המאה העשרים. זהו חלק אינהרנטי מאמריקה ה"גדולה" שאליה טראמפ קורא לשוב, אמריקה הרואה בחלק ניכר ממדינות העולם "חורי תחת" ומתייחסת אליהן בהתאם.

לבסוף, הקריצה הקבועה של טראמפ לעבר תומכי "העליונות הלבנה", מכחישי שואה וניאו-נאצים אמריקנים (שהחלה כבר כאשר טען בזמנו שאובמה נולד בקניה ולכן אינו יכול לכהן כנשיא ארה"ב), כמו גם התמיכה שלה הוא זוכה

במעגלים אלה, כולל למשל מדיוויד דיוק, ראש הקו-קלוקס-קלאן לשעבר, מנכיחה עוד אמת היסטורית שחלקים גדולים בציבור האמריקני היו מעדיפים לשכוח, והיא שמתחילת דרכה הלאומיות האמריקנית העלתה על נס את היסוד הוואספי (לבן, אנגלו-סקסי, פרוטסטנטי), והוא נתפס בה כנעלה על פני כל יסוד זהותי אחר. זאת בניגוד לנרטיב ההיסטורי הפופולרי, שגם הוא חלק ממיתוס הסגוליות האמריקנית, הגורס כי הלאומיות האמריקנית התעצבה סביב ערכים פונקציונליים ואזרחיים "עיוורי צבעים", האדישים למוצא (נווה, 2003).

ו. אפילוג: חרדה, אימה, טראומה - ותקווה

"לא הנשיא שלי": סיסמה זו ממחישה היטב את המרכזיות של מרכיב ההכחשה, אותה "צורת הגנה המושתתת על סירוב של הסובייקט להכיר במציאות של תפיסה טראומטית" (לפלאנש ופונטאליס, 2011: 273), בשיח העוסק בטרומפ. כפי שראינו, ההכחשה באה לידי ביטוי גם בטיעון הרווח שטרומפ הוא חריג בחברה האמריקנית, או לפחות מנוגד בתכלית בערכיו למורשת הפוליטית והאתית של ארה"ב. היא מחדדת את חוסר היכולת לשלב את דמותו של טראומפ כנשיא עם נרטיבים מקובלים המתארים את הזהות האמריקנית, ובראשם מיתוס הסגוליות האמריקנית. מול טראומפ התמודדה בבחירות מועמדת שהייתה נציגה מושלמת של מיתוס זה: אבירת הדמוקרטיה וזכויות האדם, מופת של איפוק, תכום והשכלה מערביים. העובדה שטרומפ ה"פרימיטיבי" גבר על קלינטון ה"מתורבתת" ונכנס לתפקיד המייצג אולי יותר מכל תפקיד אחר את "האחר הגדול" הלאקאניאני - המדינה, האמת, הסדר, החוק, הידע, "האב" (גורביץ' וערב, 2016א) - הייתה ונותרה עבור רבים בלתי ניתנת לעיכול.

טרומפ חושף ממדים מודחקים ומוכחשים בתרבות ובהיסטוריה האמריקניות: אלימות, אכזריות, אפליה, שנאה, סגידה לכסף. ככזה הוא מקשה מאוד להמשיך להאמין באשליה רחבת ההיקף של ארה"ב כ"מנהיגת העולם החופשי" וכעליונה אל מול תרבויות אחרות. בהקשר זה טוענת נעמי קליין:

ייתכן שהרגש מאחורי מה שהיו שכינו "הלם" [לנוכח הבחירה בטרומפ כנשיא] הוא למעשה, באופן מדויק יותר, תחושת אימה. באופן ספציפי, האימה של זיהוי שאנו חשים כאשר אנו קוראים פרוזה דיסטופית אפקטיבית או צופים בסרטים דיסטופיים טובים. כל הסיפורים מז'אנר זה לוקחים זרמים קיימים ועוקבים אחריהם עד למסקנה הברורה שלהם [...] עתידים סיוטיים אלה מזרזים אימה

בדיוק משום שאינם גורמים להלם - לא שבר ביחס לסיפורים שעליהם אנו חיים, אלא הגשמתם (Klein, 2017).

כפי שניסיתי להראות, במובנים רבים טראמפ מעורר חרדה בקרב האליטה הליברלית לא בגלל שהתנהלותו מנוגדת למורשת ולערכים של ארה"ב בפרט ושל המערב בכלל, אלא מהסיבה ההפוכה בדיוק - משום שהיא חושפת חלקים גדולים מהם במערומיהם, ללא האיפור וההסוואה של השפה וכללי ההתנהגות הנורמטיביים של הפוליטיקה. ז'יז'ק כתב על ברלוסקוני, מברשו של טראמפ, שמה שמרתק בו כתופעה פוליטית הוא שהוא מתנהג "באופן חסר בושה", "חותר בעקביות תחת היושרה הבסיסית המקושרת לתואר ראש המדינה" ושם ללעג את ההצגה העצמית של הפוליטיקה הקלאסית "כמרחב האידיאלי של האזרח בניגוד לקונפליקט של האינטרסים האנוכיים המאפיינים את הבורגני" (Žižek, 2009: 49). על פי הפרשנות הזו, ברלוסקוני (ואחריו טראמפ) לא הרס את המבנה הפוליטי הקיים, כפי שנטען נגדו, אלא רק חשף בהתנהלותו את השקריות של האתוס שנבנה סביבו. אם מקבלים פרשנות זו אפשר להבין מדוע עלייתו של טראמפ לשלטון יצרה בקרב רבים תחושה קשה של הפרת הסדר המוכר של העולם ושל חילול בלתי הפיך שלו. ומצד אחר, אפשר גם להבין מדוע היא מאלצת להישיר מבט לאמת עמוקה, שהודחקה והוכחשה, ושאי-אפשר ליישבה עם גרסת האמת הישנה. התוצאה היא בלבול, דיסאוריינטציה וחרדה, אותה תגובה הנוצרת אצל הסובייקט כאשר "הוא נמצא בסיטואציה טראומטית, כלומר כשהוא נתון לשטף של גירויים ממקור חיצוני או פנימי אשר אין בכוחו לשלוט בו" (לפלאנש ופונטאליס, 2011: 339) או להעניק לו מובן ברור.

אירוע הנתפס כקטסטרופלי; המעורר רגשות של פחד עז, אימה, אובדן שליטה וחוסר אונים; המאיים על זהותו של הסובייקט והפועל לפירוק הלכידות שלה; שקיים קושי עז לספר אותו כנרטיב קוהרנטי ובהיר ולמזג אותו בנרטיבים קיימים המתארים את העבר וההווה; שהתגובות אליו הן קוטביות ומפוצלות: כל אלה הם מאפיינים של טראומה - לא רק אישית אלא גם תרבותית - המופיעים בספרות המחקר (הרמן, 1992; Smelser, 2004; Alexander, 2004). את כולם אפשר למצוא במידה כזו או אחרת בתגובה הציבורית בארה"ב לנסיקתו של טראמפ. עם זאת, חשוב לזכור שלטראומה עשויה להיות לא רק השפעה מפרקת אלא גם בונה: במקרים רבים, בשל האפקט המהמם שלה, היא יוצרת תנאים המעודדים ואף מאלצים את הסובייקט (האישי או הקולקטיבי) שנפגע ממנה לבנות מחדש את זהותו כדי להעניק לה לכידות מחודשת (לה קפרה, 2009; Eyerman, 2001). אם ההתפכחות הכואבת של המחנה הליברלי בעקבות משבר

טראמפ ונקודות העיוורון שהוא חשף יובילו אותו להגדיר עצמו מחדש, באופן שאינו מבוסס על הונאה עצמית, ייתכן שבסופו של חשבון יצא הפסדו בשכרו.

רשימת מקורות

- אריאלי, יהושע, 2003. "פירושים ללאומיות האמריקנית: ההשכלה", **היסטוריה ומטה-היסטוריה**, ירושלים: מוסד ביאליק ומרכז קבנר להיסטוריה גרמנית, עמ' 306-331.
- , 1992. "מלכות ה' באמריקה, החזון הפרוטסטנטי של האומה האמריקנית", **היסטוריה ופוליטיקה**, תל אביב: עם עובד, עמ' 231-251.
- באומן, זיגמונט, 2002. **גלובליזציה: ההיבט האנושי**, תרגום: גרשון חזנוב, תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- בודריאר, ז'אן, 2007. **סימולקרות וסימולציה**, תרגום: אריאלה אזולאי, תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- בורדייה, פייר, 2005. "הצנזורה", **שאלות בסוציולוגיה**, תרגום: אבנר להב, תל אביב: רסלינג, עמ' 135-138.
- בן חורין, יצחק, 2015. "דם ניגר ממנה": טראמפ ממשיך להסתבך", *ynet*, 9.8.2015, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4688826,00.html>
- גורביץ', דוד, ודן ערב, 2016א. "אחר גדול", **אנציקלופדיה של הרעיונות**, <http://haraayonot.com/idea/other>.
- , 2016ב. "פרפורמנס, פרפורמטיביות", **אנציקלופדיה של הרעיונות**, <http://haraayonot.com/idea/performance>.
- ג'יימסון, פרדריק, 2009. **המפנה התרבותי: מבחר כתבים על הפוסטמודרני, 1983-1998**, תרגום: דליה טסלר ודרור ק' לוי, תל אביב: רסלינג.
- הרמן, ג'ודית לואיס, 1992. **טראומה והחלמה**, תרגום: עתליה זילבר, תל אביב: עם עובד.
- לה קפרה, דומיניק, 2006. **לכתוב היסטוריה, לכתוב טראומה**, תרגום: יניב פרקש, תל אביב: רסלינג.
- לוי, אליאור, וסוכנויות הידיעות, 2018. "טראמפ: הפלסטינים לא מסכימים לנהל מו"מ - למה שנשלם להם?", *ynet*, 3.1.2018, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5065615,00.html>
- לפלאנש, ז'אן, וז'אן-ברטראן פונטאליס, 2011. **אוצר המילים של הפסיכואנליזה**, תרגום: נועם ברוך, תל אביב: תולעת ספרים.
- מל, כריסטופר, 2017. "טראמפ נשאל מדוע הוא מכבד את 'פוטין הרוצח' וענה - גם ארה"ב לא כזו תמימה", הארץ, 5.2.2017, <https://www.haaretz.co.il/news/world/america/premium-1.3627137>
- מערכת המקום, 2016. "לא הנשיא שלהם", **המקום הכי חם בגיהנום**, 10.11.2016, <https://www.ha-makom.co.il/post/the-day-after>
- נווה, אייל, 2003. "הלאומיות האמריקנית נוכח תמורות העיתים", **זמנים** 83: 42-55.
- , 1999-2000. "אי נחת אמריקנית - הליברלים בארצות הברית עם תום האלף", **זמנים** 69-68: 38-51.
- נחמיאס, עמרי, 2017. "מחאת ענק נגד הנשיא טראמפ: מיליונים הפגינו ברחבי העולם", **וואלה! NEWS**, 22.1.2017, <https://news.walla.co.il/item/3033394>

סוכנויות הידיעות, 2017א. "טרומפ, הצופים - והנאום התמוה", *mako*, 25.7.2017, http://www.mako.co.il/news-world/international-q3_2017/Article-cac8a8fd8377d51004.htm

---, 2017ב. "נשפים לצד מהומות: הזוג טראמפ חגג, מאות נעצרו בהפגנות", *ynet*, 21.1.2017, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4910434,00.html>

פסובסקי, אורי, 2018. "אליוט אברמס: 'כבר למדתי - שלום באמצעות כוח, חולשה מובילה למלחמה'", *מוסף כלכליסט*, 18.5.2018, <https://www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3738217,00.html>

קואסטל, רחל, 2018. "בוראט - ההומור של ה'ממשי' והתגלותו בז'אנר סרטי התעודה", *גילוי דעת*, 81:63-14

קריסטבה, ז'וליה, 2005. *נחות האימה: מסה על הבזות*, תרגום: נועם ברוך, תל אביב: רסלינג.
רויטרס, גרדיאן ואי-פי, 2016. "אלפי מפגינים בערים שונות בארה"ב נגד טראמפ: 'לא הנשיא שלי'", *הארץ*, 10.11.2016, <https://www.haaretz.co.il/news/world/america/us-election-2016/premium-1.3118538>

ynet, 2017. "NBA: לברון ג'יימס הצטיין בניצחון קליבלנד ומתח ביקורת על טראמפ", *ynet*, 18.12.2017, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5058367,00.html>

ynet וסוכנויות הידיעות, 2016. "אלפי מפגינים בארה"ב: 'הוא לא הנשיא שלי'", *ynet*, 10.11.2016, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4877099,00.html>

Alexander, Jeffrey C., 2004. "Toward A Theory of Cultural Trauma", in Jeffrey C. Alexander, Ron Eyerman, Bernhard Giesen, Neil J. Smelser and Piotr Sztompka, *Cultural Trauma and Collective Identity*, Berkeley: University of California Press, pp. 1–30.

Bauck, Petter, and Mohammed Omer (eds.), 2017. *The Oslo Accords: A Critical Assessment*, Cairo: The American University in Cairo Press.

BBC News, 2018. "Trump: 'Americans are Dreamers Too'", *BBC News*, 31.1.2018, <http://www.bbc.com/news/av/world-us-canada-42867969/trump-americans-are-dreamers-too>.

---, 2013. "Happy New Year? The World's Getting Slowly More Cheerful", *BBC News*, 30.12.2013, <http://www.bbc.com/news/world-25496299>.

Bell, Daniel, 1960. *The End of Ideology: On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties*, Glencoe, IL: Free Press.

Big Think, 2016. "Slavoj Žižek: How Political Correctness Actually Elected Donald Trump", *YouTube*, <https://www.youtube.com/watch?v=5bixgOtkLao&t=95s>.

Cillizza, Chris, 2017. "Donald Trump's Assault on Truth Circles Back to Birtherism", *CNN*, 29.11.2017, <https://edition.cnn.com/2017/11/29/politics/trump-president-birth-certificate/index.html>.

- Channel 4 News, 2017a. “Slavoj Žižek: On Corbyn, the Election, Brexit and Fake News” (an interview), *YouTube*, 16.5.2017, <https://www.youtube.com/watch?v=xN2ZGSX0cIE>.
- , 2017b. “Slavoj Zizek on Trump, Brexit and Fake News” (an interview), *YouTube*, 13.2.2017, <https://www.youtube.com/watch?v=ByKXcIPi7MI&t=1131s>.
- Cheney, Dick, and Liz Cheney, 2015. “Restoring American Exceptionalism”, *The Wall Street Journal*, 28.8.2015, <https://www.wsj.com/articles/restoring-american-exceptionalism-1440801129>.
- Chomsky, Noam, 2016. “American Exceptionalism: Some Current Case Studies”, *Raritan* 35(4): 1–10.
- , 1996. “Foreign Policy: A Painful Peace”, *Z Magazine* 9(1): 37–50.
- CNN, 2015. “Trump Mocks Reporter with Disability”, *YouTube*, 25.11.2015, <https://www.youtube.com/watch?v=PX9reO3QnUA>.
- Cobb, Jelani, 2018. “Trying to Explain Trump’s First Year in Office”, *The New Yorker*, 19.1.2018, <https://www.newyorker.com/news/daily-comment/trying-to-explain-trumps-first-year-in-office>.
- Cohen, Roger, 2016. “Trump and the End of Truth”, *The New York Times*, 25.7.2016, <https://www.nytimes.com/2016/07/26/opinion/trump-and-the-end-of-truth.html>.
- Danner, Mark, 2016. “The Magic of Donald Trump”, *The New York Review of Books*, 26.5.2016, <http://www.nybooks.com/articles/2016/05/26/the-magic-of-donald-trump/>.
- Dowd, Maureen, 2018. “Trump Hits Alps, but Melania Is Frosty in Florida”, *The New York Times*, 27.1.2018, <https://www.nytimes.com/2018/01/27/opinion/sunday/melania-trump-florida-davos.html>.
- Esposito, Scott, 2017. “Slavoj Žižek Owes Us an Anti-Trump Book, and This Is Why”, *Melville House*, 26.5.2017, <https://www.mhpbooks.com/146488-2/>.
- Eyerman, Ron, 2001. *Cultural Trauma: Slavery and the Formation of African American Identity*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Fukuyama, Francis, 1992. *The End of History and the Last Man*, New York: Avon Books.
- Gawande, Atul, 2016. “Health of the Nation”, *The New Yorker*, 21.11.2016, <https://www.newyorker.com/magazine/2016/11/21/aftermath-sixteen-writers-on-trumps-america#anchor-gawande>.
- Gessen, Masha, 2018. “How Donald Trump Degrades Us All”, *The New Yorker*, 14.1.2018, <https://www.newyorker.com/news/our-columnists/how-donald-trump-degrades-us-all>.
- Giroux, Henry A., and Debadiya Bhattacharya, 2017. “Anti-Politics and the Scourge of Authoritarianism”, *Social Identities* 23(5): 503–517.

Gopnik, Adam, 2018. "A Year of Donald Trump in the White House", *The New Yorker*, 19.1.2018, <https://www.newyorker.com/news/daily-comment/a-year-of-donald-trump-in-the-white-house>.

Greenspan, Miriam, 2016. "Trump's Assault On Truth: Can Our Democracy Survive It?", *Huffington Post*, 19.12.2016, https://www.huffingtonpost.com/entry/trumps-assault-on-truth-can-democracy-survive-it_us_585893bae4b0630a25423559.

Greenstein, Fred I., 2009. *The Presidential Difference: Leadership Style from FDR to Barack Obama*, Princeton: Princeton University Press.

Hall, Kira, Donna M. Goldstein, and Matthew B. Ingram, 2016. "The Hands of Donald Trump: Entertainment, Gesture, Spectacle", *Journal of Ethnographic Theory* 6(2): 71–100.

Healy, Patrick, and Maggie Haberman, 2016. "Donald Trump Opens New Line of Attack on Hillary Clinton: Her Marriage", *The New York Times*, 30.9.2016, <https://www.nytimes.com/2016/10/01/us/politics/donald-trump-interview-bill-hillary-clinton.html?action=click&module=RelatedCoverage&pgtype=Article&region=Footer>.

Heuvel, Katrina V., 2017. "The GOP Tax Scam", *The Nation* 305(7): 4.

Hodgson, Godfrey, 2008. *The Myth of American Exceptionalism*, New Haven and London: Yale University Press.

Karr, Mary, 2016. "Donald Trump, Poet", *The New Yorker*, 21.11.2016, <https://www.newyorker.com/magazine/2016/11/21/aftermath-sixteen-writers-on-trumps-america#anchor-karr>.

Kendi, Ibram X, 2018. "The Heartbeat of Racism Is Denial", *The New York Times*, 13.1.2018, <https://www.nytimes.com/2018/01/13/opinion/sunday/heartbeat-of-racism-denial.html>.

Klein, Naomi, 2017. "Daring to Dream in the Age of Trump", *The Nation* 305 (1): 14–17.

Lepore, Jill, 2016. "Wars Within", *The New Yorker*, 21.11.2016, <https://www.newyorker.com/magazine/2016/11/21/aftermath-sixteen-writers-on-trumps-america#anchor-lepore>.

Lyotard, Jean-François, 1979. *La Condition postmoderne: rapport sur le savoir*, Paris: Les Editions de Minuit.

MacWilliams, Matthew C., 2016. "Who Decides When the Party Doesn't? Authoritarian Voters and the Rise of Donald Trump", *PS: Political Science & Politics* 49(4): 716–721.

Manevich, Dorothy, and Hanyu Chwe, 2017. "Globally, More People See U.S. Power and Influence As a Major Threat", *Pew Research Center*, 1.8.2017, <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/08/01/u-s-power-and-influence-increasingly-seen-as-threat-in-other-countries/>.

Maranto, Robert, Richard E. Redding, and Frederick M. Hess (eds.), 2009. *The Politically Correct University: Problems, Scope, and Reforms*, Washington: AEI Press.

Margolin, Emma, 2016. “‘Make America Great Again’ – Who Said It First?”, *NBC News*, 9.9.2016, <https://www.nbcnews.com/politics/2016-election/make-america-great-again-who-said-it-first-n645716>.

McGrath, Charles, 2018. “No Longer Writing, Philip Roth Still Has Plenty to Say”, *The New York Times*, 16.1.2018, https://www.nytimes.com/2018/01/16/books/review/philip-roth-interview.html?emc=edit_bk_20180119&nl=book-review&nliid=55095529&te=1.

Mcmillan, Chris, 2017. “MakeAmericaGreatAgain: Ideological Fantasy, American Exceptionalism and Donald Trump”, *Subjectivity* 10(2): 204–223.

Oliver, John, 2018. “Trump vs. the World”, *Last Week Tonight with John Oliver*, season 5, episode 1, 18.2.2018, https://www.youtube.com/watch?v=QCjk_NPsIqU.

Phalen, Patricia F., Jennie Kim, and Julia Osellame, 2012. “Imagined Presidencies: The Representation of Political Power in Television Fiction”, *Journal of Popular Culture* 45(3): 532–550.

React Fun, 2016. “‘I’d Bring Back a Hell of a Lot Worse Than Waterboarding’ – Trump”, *YouTube*, 7.2.2016, https://www.youtube.com/watch?v=Upnc_y1cKEk.

Rich, Frank, 2016. “What the Donald Shares with the Ronald”, *New York*, 1.6.2016, <http://nymag.com/daily/intelligencer/2016/05/ronald-reagan-was-once-donald-trump.html>.

Roper, Jon, 2004. “The Contemporary Presidency: George W. Bush and the Myth of Heroic Presidential Leadership”, *Presidential Studies Quarterly* 34(1): 132–142.

Roper Center, 2018. “Presidential Approval”, *Roper Center*, <https://presidential.ropcenter/>.

RT, 2014. “‘We Tortured Some Folks’ – Obama on CIA Tactics after 9/11”, *YouTube*, 1.8.2014, <https://www.youtube.com/watch?v=PIiyDiyUZ2w>.

Saad, Lydia, 2016. “Conservatives Hang on to Ideology Lead by a Thread”, *Gallup*, 11.1.2016, <http://news.gallup.com/poll/188129/conservatives-hang-ideology-lead-thread.aspx>.

---, 2012. “Conservatives Remain the Largest Ideological Group in U.S.”, *Gallup*, 12.1.2012, <http://news.gallup.com/poll/152021/conservatives-remain-largest-ideological-group.aspx>.

Singer, Mare, 2016. “In Character”, *The New Yorker*, 21.11.2016, <https://www.newyorker.com/magazine/2016/11/21/aftermath-sixteen-writers-on-trumps-america#anchor-singer>.

Smelser, Neil J., 2004. “Psychological Trauma and Cultural Trauma”, in Jeffrey C. Alexander, Ron Eyerman, Bernhard Giesen, Neil J. Smelser and Piotr Sztompka,

Cultural Trauma and Collective Identity, Berkeley, University of California Press, pp. 31–59.

Smith, David, 2018. “Donald Trump Orders Pentagon to Plan Grand Military Parade”, *The Guardian*, 6.2.2018, <https://www.theguardian.com/us-news/2018/feb/06/donald-trump-military-parade-pentagon-bastille-day>.

Strassel, Kimberley A., 2017. “Making Growth Great Again”, *Wall Street Journal*, Eastern Edition, 1.9.2017, p. A.13.

Taibbi, Matt, 2017. “The End of Facts in the Trump Era”, *RollingStone*, 8.2.2017, <https://www.rollingstone.com/politics/features/taibbi-the-end-of-facts-in-the-trump-era-w465615>.

Time Staff, 2015. “Here’s Donald Trump’s Presidential Announcement Speech”, *Time*, 16.6.2015, <http://time.com/3923128/donald-trump-announcement-speech/>.

Trump, Donald, 2018. @realDonaldTrump, *Twitter*, 3.1.2018, 02:49.

---, 2017a. @realDonaldTrump, *Twitter*, 30.12.2017, 21:02.

---, 2017b. @realDonaldTrump, *Twitter*, 12.11.2017, 02:48.

---, 2017c. @realDonaldTrump, *Twitter*, 17.8.2017, 3:07.

Wolin, Richard, 2016. “Our ‘Prophet of Deceit’”, *Chronicle of Higher Education* 63(10): B9–B13.

Žižek, Slavoj, 2017a. “Why Donald Trump is Wrong about American History and Liberals are Wrong about the West”, *Independent*, 5.9.2017, <https://www.independent.co.uk/voices/donald-trump-alt-right-confederacy-american-history-war-racism-west-colonialism-slavoj-zizek-a7929606.html>.

---, 2017b. “From the Ashes of Liberal Democracy”, *In These Times*, 3.3.2017, <http://inthesetimes.com/article/19918/slavoj-zizek-from-the-ashes-of-liberal-democracy>.

---, 2009. *First as Tragedy, Then as Farce*, London and New York: Verso.